

Inklusiivisen kielen kuvaus

Tukena

UUDISTUVA
VAMMAISTYÖ

Euroopan unionin
osarahoittama

Sisällysluettelo

TAUSTATIETOA

KÄSITTEET

- Inklusion käsite
- Inklusio-Inklusiivisuus
- Inklusiivinen kieli
- Kielitietoisuus

ELEMENTIT

- Kielen moninaisuus ja kommunikaation tavat
- Inklusiivisen kielen elementtejä
- Vuorovaikutus ja kohtaaminen
- Terminologia ja itsemäärittely
- Roolini inklusiivisen kielen mahdollistajana
- Etuoikeuskehä
- Mahdollistavat ja estävät tekijät

MERKITYS

- Yhteiskunnallinen näkökulma
- Rakenteellinen mahdollistaminen
- Vaikutukset: yksilö, yhteisö, yhteiskunta
- Toimijuuden vahvistaminen
- Osallisuuden tukeminen
- Kokemustoimijuus

LOPUKSI

Taustatietoa

Uudistuva ja moninainen vammaistyö Uudellamaalla-hanke (2023-2026) on edistänyt vammaistyön veto- ja pitovoiman vahvistamista sekä työyhteisöjen kieli- ja kulttuuritietoisien osaamisen lisäämistä. Tämä materiaali kuuluu hankkeen inklusiivinen kieli vammaistyössä-kokonaisuuteen.

Inklusiivisen kielen kuvaus pohjautuu hankkeen aikana toteutettuihin asiantuntijahaastatteluihin sekä asumisyksikössä pidettyihin työpajoihin.

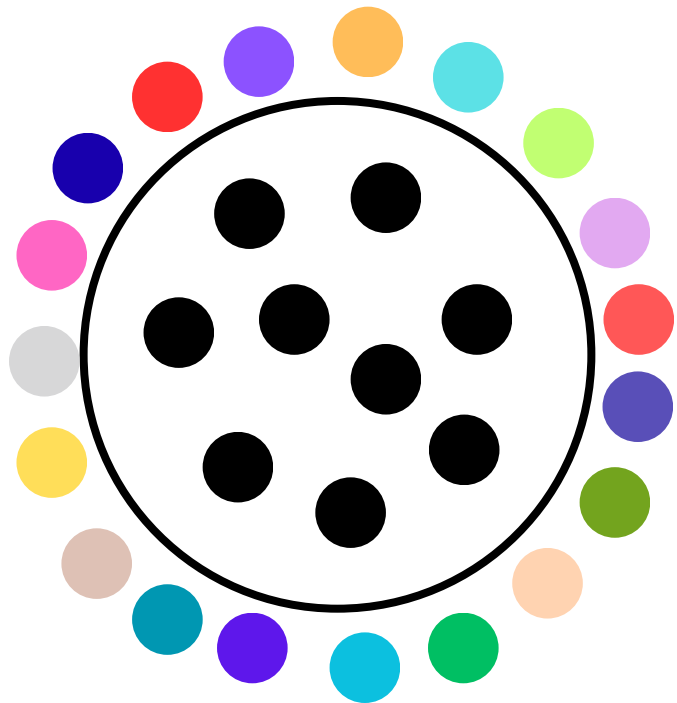
- Asiantuntijahaastattelut toteutettiin loppuvuodesta 2025 ja niihin osallistui neljä asiantuntijaa: *Leealaura Leskelä, Sofia Tawast, Elina Vainikainen ja Aino Äikäs.*
- Työpajat suunniteltiin haastatteluista kerätyn materiaalin pohjalta ja toteutettiin alkuvuodesta 2026 asumisyksikössä kahtena erillisenä työpajana. Työpajoihin osallistui viisi työntekijää ja viisi asukasta, osa asukkaista oli olemuskielisiä.

Inklusiivisen kielen kuvaus koostuu lyhyistä teoriaosioista, joiden perään on poimittu lainauksia haastatteluista. Materiaalia varten luotu tarina konkretisoi eri teemoja esimerkkitilanteiden kautta.

KÄSITTEET

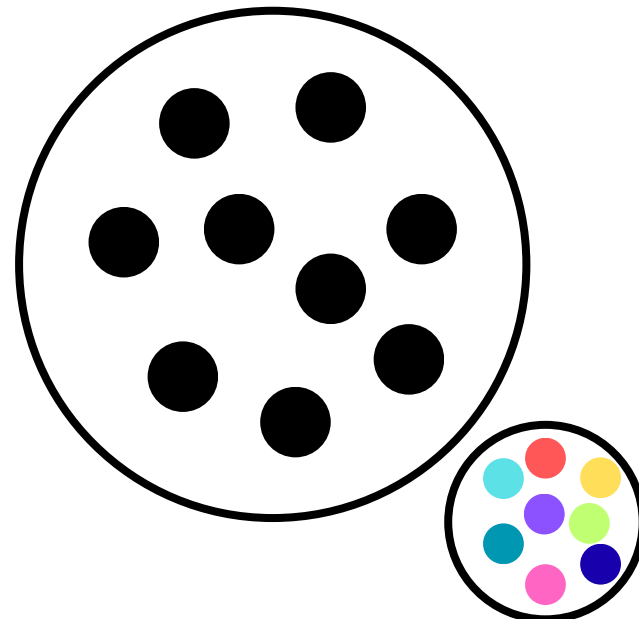
Inkluusion käsite

“Et saa tulla mukaan.”

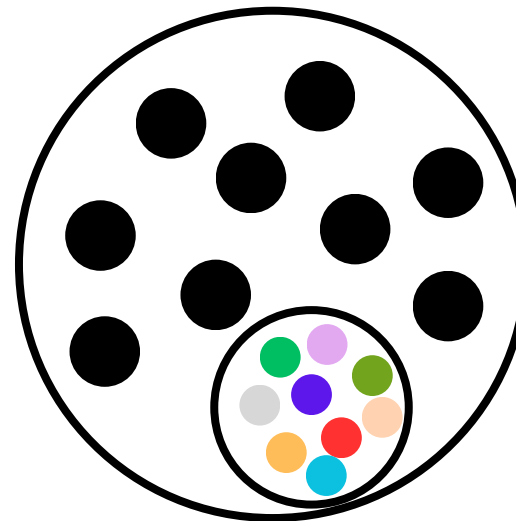
EKSKLUUSIO
-ulossulkemista

“Saat tulla mukaan joskus, mutta ympäristö on luotu muita varten.”

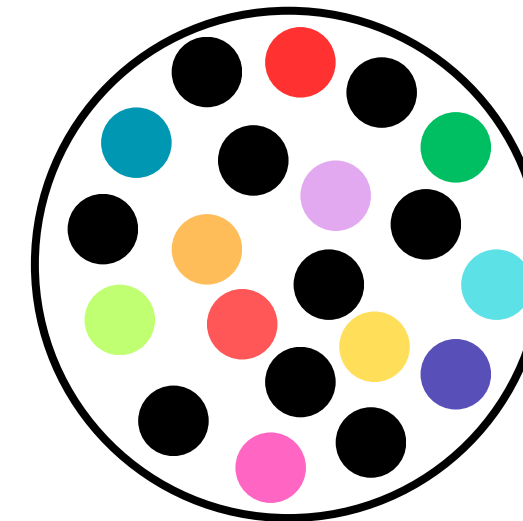
SEGREGAATIO
-eriytymistä

“Tee vaan, mutta eri paikassa & eri porukassa.”

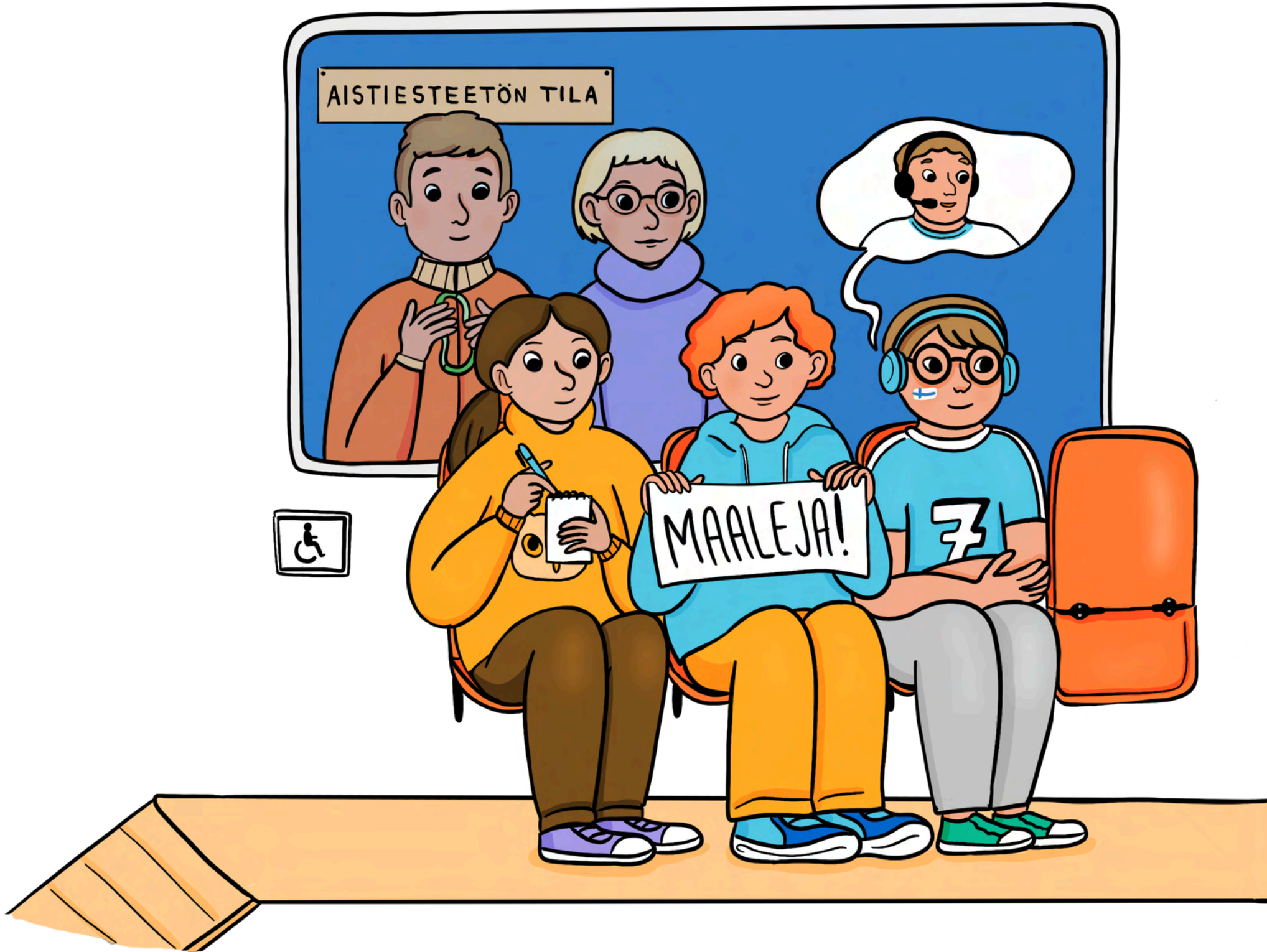
INTEGRAATIO
-esim. erityiskoulu
yleisopetuksen koulun
yhteydessä

“Tule mukaan, luodaan tämä yhdessä - meitä kaikkia varten.”

INKLUUSIO
- aidosti toteutuvaa
yhdenvertaisuutta ja
osallisuutta

Toimintakyvyn ja
tuen tarpeiden
huomioiminen ilman
erilaisuuden
korostamista.

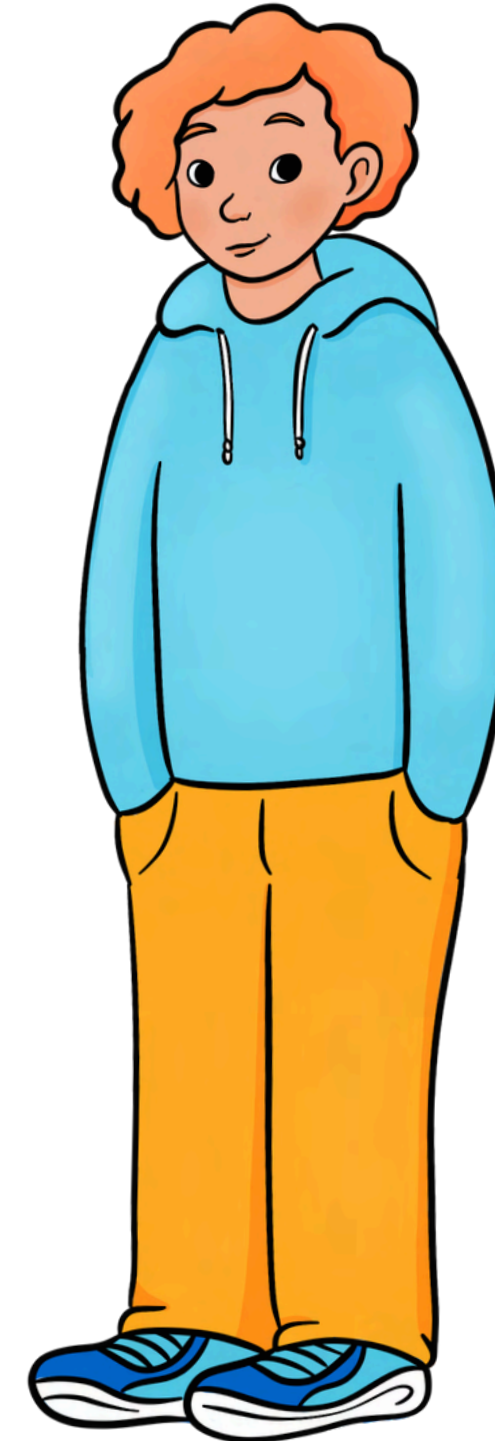
Inkluusio – Inklusiivisuus

- Inkluusio on aidosti toteutuvaa yhdenvertaisuutta ja osallisuutta.
- Inklusiivisuus tarkoittaa toimintatapaa, joka on syrjimätön, yhdenvertainen ja ottaa jokaisen huomioon.
- Inklusiivinen kieli mahdollistaa inklusion toteutumista.

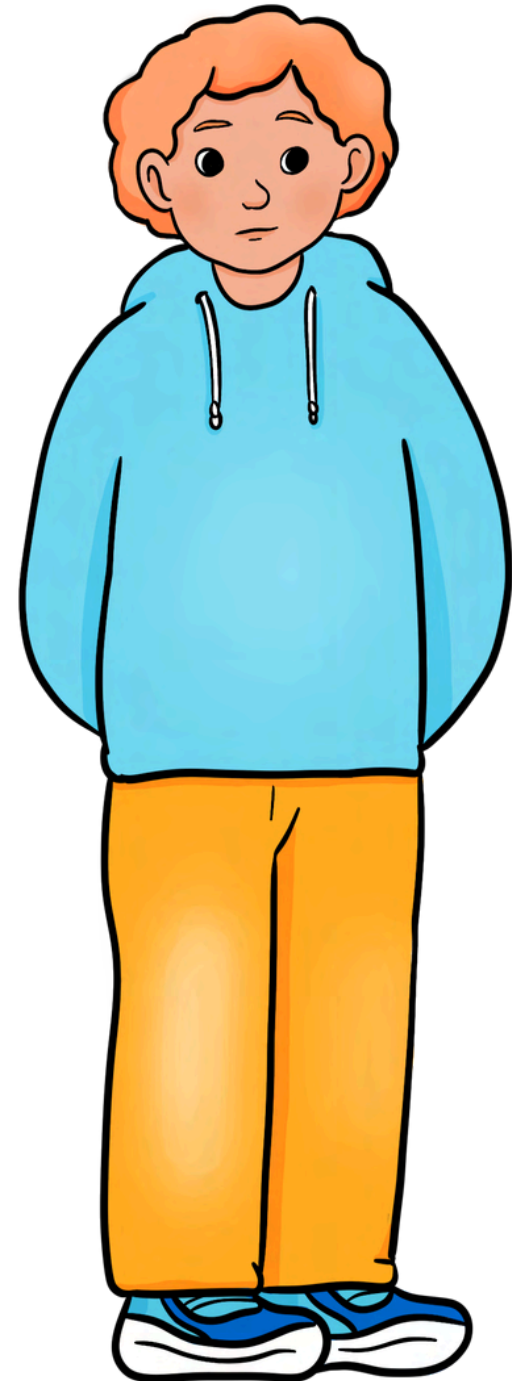
Utun tarina

Tarina seuraa Utua, nuorta aikuista, joka käyttää kommunikoinnin tukena selkokieltä, kuvakommunikaatiota ja välillä puhetta tukevia sovelluksia. Utun arki koostuu aivan tavallisista tilanteista: opiskelusta, harrastuksista, asioinnista ja ystävien tapaamisesta.

Jokainen tarinan osa avaa yhden inklusiiviseen kieleen ja osallisuuteen liittyvän näkökulman.

Utun tarina

Utu saapuu uuteen harrastusryhmään. Ohjaaja tervehtii kaikkia iloisesti ja kertoo: “Kaikki ovat tervetulleita mukaan”. Hetken päästä ryhmä jaetaan pareihin nopeasti suullisilla ohjeilla. Muut osallistujat siirtyvät heti oikeisiin paikkoihin, mutta Utu jää seisomaan paikalleen. Hän ei ehtinyt ymmärtää ohjeita ennen kuin muut olivat jo aloittaneet.

Yksi osallistujista huomaa tilanteen ja käy rauhallisesti kertomassa Utulle, mitä tehdään. Samalla hän ehdottaa ohjaajalle, että ohjeet voisi näyttää myös kirjoitettuna taululla.

Utu huokaisee helpotuksesta. Hän ei tarvinnut erityiskohtelua – vain mahdollisuuden osallistua samalla tavalla kuin muutkin.

Pohdittavaksi:

Riittääkö se, että kaikki “saavat tulla mukaan”, jos osallistuminen ei ole aidosti mahdollista kaikille?

Inklusiivinen kieli

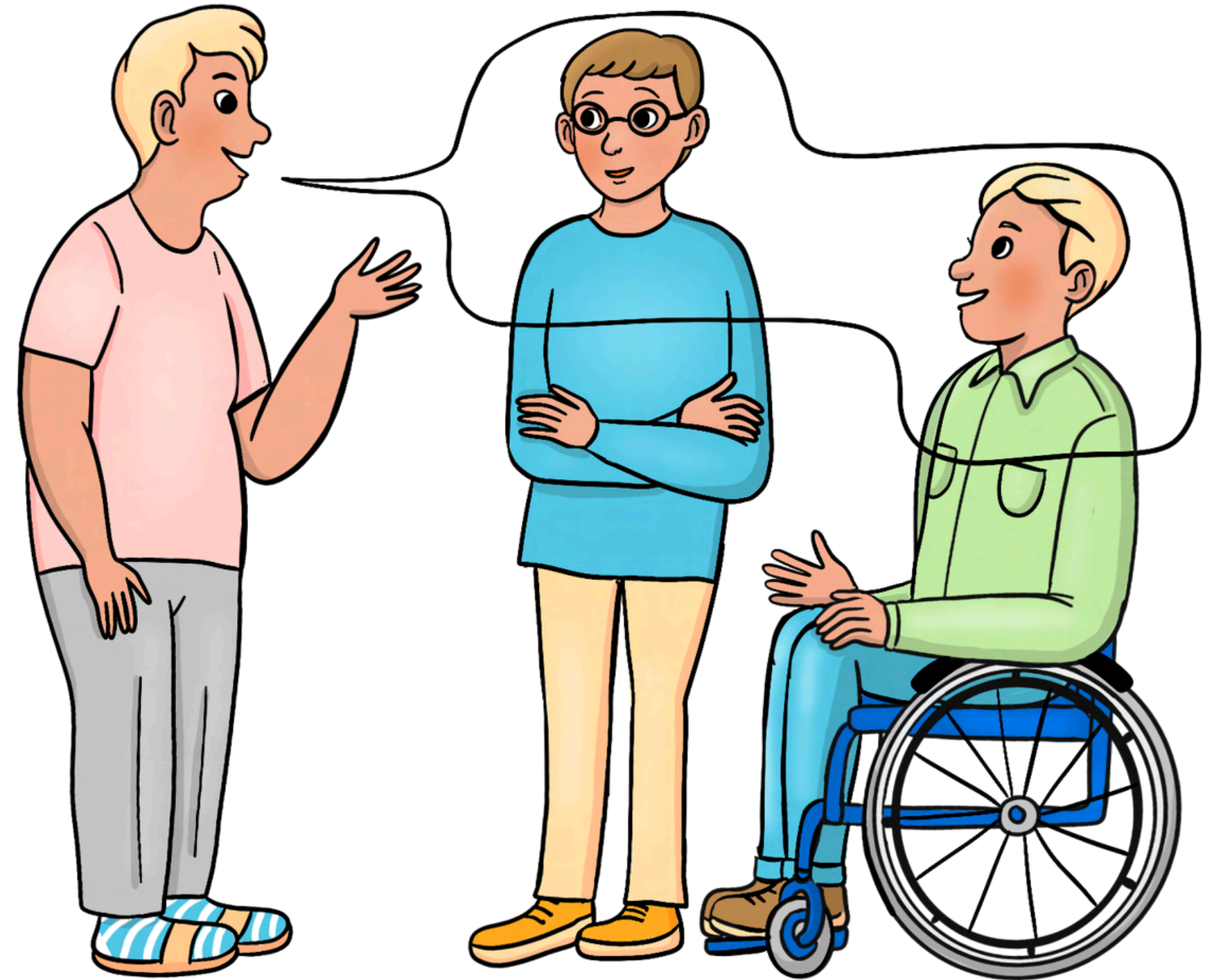
Inklusiivinen kieli on kieltä, joka ottaa mukaan ne osapuolet, jotka ovat tilanteessa läsnä.

Jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus kuvata itse omaa tilannettaan ja ajatuksiaan
→ ihmiset itse saavat osallistua käytettävän kielen ja käsitteiden määrittelyyn.

Inklusiivinen kieli on kokonaisvaltainen tapa ymmärtää kieleen ja kielen käyttöön liittyvä valta ja vastuu.

Mitä inklusiivinen kieli on käytännössä?

- Toimijuuden ja osallisuuden mahdollistamista
- Riittävien menetelmien hyödyntämistä tarpeiden mukaan
- Yhteenkuuluvuuden rakentamista
- Inhimillisyyden tunnistamista ja arvostamista
- Vammaisten ja muiden tukea tarvitsevien ihmisten kuulemista menetelmien valinnassa

Haastattelusta

“Inklusiivinen kieli on vammaistyön ja vammaisalan kentällä semmoista kielenkäyttöä, joka ottaa mukaan kaikki osapuolet, ei sulje ketään ulkopuolelle eikä toiseuta.”

-Leealaura Leskelä

“Arvostetaan kaikkien ihmisten kommunikaatiota samalla tasolla. Ajatus siitä että kaikki ihmiset kommunikoi, mutta ihmiset tekee sitä eri tavoin ja se olisi pohja kaikkien kohtaamiseen ja kaikkien viestintään. Käyttääkö viittomia tai tarvitseeko vaikka tukiviittomia puhutun kielen lisäksi tai kommunikoi vaikka olemuskielellä tai ylipäänsä tarvitseeko vaikka enemmän aikaa siihen vastaamiseen tai muuhun. Jos inklusiivisen kielen lähtökohtainen ajatus olisi se, että (edellä mainitut) ei ole sellaisia häiriötekijöitä tai edes välttämättä poikkeuksia, vaan oletus on että kaikilla on oma tapansa kommunikoida ja sitten lähdetään katsomaan, että mikä se on ja sitten rakennetaan sitä tarvittavaa kieltä.”

-Sofia Tawast

“Inklusiivinen kieli on sitä, että mahdollistetaan kaikkien ihmisten yhteenkuuluvuus, osallistuminen. Kielellä me kuitenkin rakennetaan sitä todellisuutta, niin huomioidaan se semmoinen yhteenkuuluvuuden tunteen lisääntyminen.”

-Aino Äikäs

“Inklusiivisuudella tarkoitetaan mukaan ottavaa. Sehän on tosi hankala sana, koska se kääntyy suomeksi niin huonosti. Siinä on nimenomaan kyse siitä, että otetaan ihmiset mukaan siihen kielenkäyttöön. Pyritään käytetyillä termeillä ottaa mahdollisimman monet mukaan niin, että käytetään sellaisia sanavalintoja, jotka eivät sulje ketään pois.”

-Elina Vainikainen

Utun tarina

Työtoiminnan kahvipöydässä keskustellaan viikonlopun tapahtumista. Ohjaaja kertoo uudesta asiakkaasta sanoen: “Hän on pyörätuolipotilas”. Hetkeksi pöydässä tulee hiljaista. Uusi asiakas itse korjaa rauhallisesti: “Moi, olen Kuura ja käytän tosiaan liikkumisen apuvälineenä pyörätuolia.”

Tilanne saa Utun miettimään, kuinka helposti ihminen määritellään diagnoosin, vamman tai avun tarpeen kautta. Sanavalinta voi tuntua pieneltä, mutta sillä voi olla suuri vaikutus siihen, kokeeko ihminen tulevansa nähdyksi kokonaisena ihmisenä.

Pohdittavaksi:

Millaisia sanoja käytämme ihmisistä silloin, kun emme itse kuulu samaan ryhmään?

Kielitietoisuus

Kielitietoisuuden käsite

- Kielitietoisuus tarkoittaa sitä, että tiedostetaan kielen merkitys inklusiivisuuden ja osallisuuden mahdollistamisessa.
- Osallistumisen ja ymmärtämisen esteitä voidaan poistaa kielitietoisilla toimintatavoilla.
- Kielitietoisuus on osa toimintakulttuuria, jossa huomioidaan yhteisön kielellinen moninaisuus.
- Kielellä on suuri merkitys ihmisten identiteetin rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa.

Kielitietoisuuden ulottuvuuksia ovat:

- Eri kielten huomiointi
- Joustavuus eri kielten käytössä
- Kieliyhteisöihin kohdistuvien asenteiden havainnointi
- Koko työyhteisön perehdyttäminen kielellisten valintojen vaikutuksiin
- Pyrkimys käytettävän kielen mukauttamiseen tilanteeseen sopivaksi (esimerkiksi selkeän kielen tai selkokielen käyttäminen)

Haastattelusta

“Kielitietoisuus on edellytys sille, että voidaan käyttää inklusiivista kieltä, mutta kielitietoisuus tarkoittaa tietoisuutta kielestä, joten kielitietoinen henkilö voi myös päättää olla käyttämättä inklusiivista kieltä.”

“Eli se toimii semmoisena yleisenä ajattelun avaajana, mutta ei vielä riitä. Eli sitten sen (kielitietoisuuden) pitäisi tietysti johtaa siihen, että henkilö kokee tärkeäksi pyrkiä inklusiiviseen kieleen.”

-Leealaura Leskelä

“Ei se ihminen ole liikuntaesteinen tai liikuntarajoitteinen, vaan se ympäristö on esteellinen tai rajoittava.”

“Kaikki semmoiset termit, joissa ikään kuin sen ihmisen vamma tai muu olemisen tapa määritellään toimintakyky-normin kautta, niin se on ongelmallista, koska se sitten nimenomaan just toiseuttaa ja tekee turhaa jakoa normaaliin ja epänormaaliin.”

-Elina Vainikainen

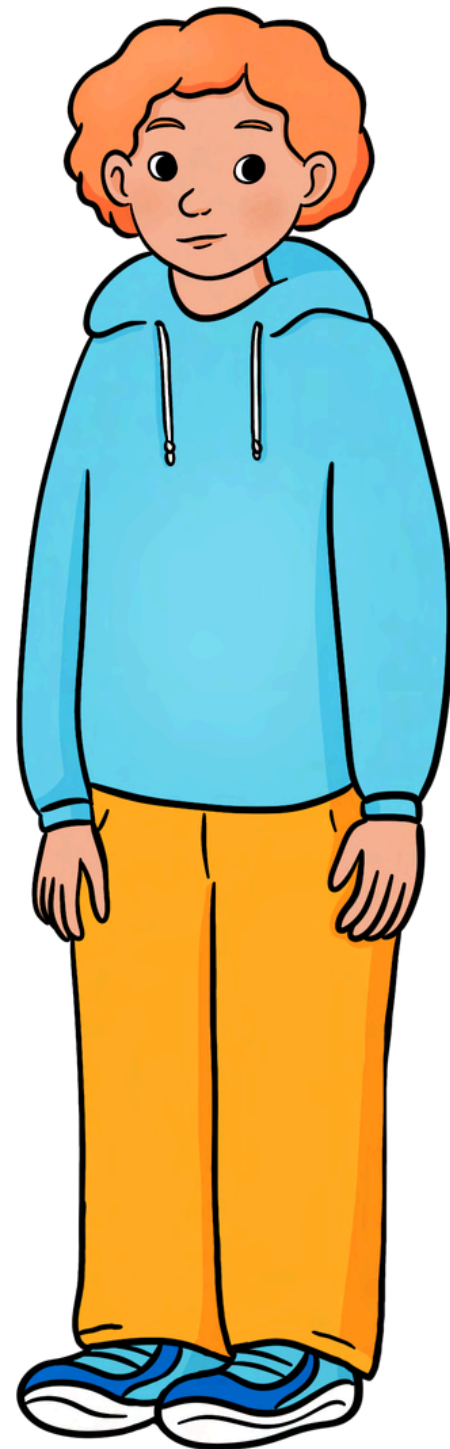
“Sen ymmärtäminen ja tiedostaminen, että mitä meidän tietyillä sanonnoilla tai kielenkäytöllä... Että minkälainen merkitys sillä on ihmiselle. Tiedostetaan se, miten me puhutaan ja millä tavalla puhutaan erilaisista ihmisistä tai kaikista ihmisistä.”

-Aino Äikäs

“Kielitietoisuus olisi ymmärrystä siitä, että minkälaisia kaikkia kieliä ja kommunikaatiotapoja meillä on.”

-Sofia Tawast

Utun tarina

Utulla on varattuna aika lääkäriin. Vastaanotolla lääkäri käyttää vaikeita termejä ja puhuu nopeasti tietokoneeseen katsoen. Utu yrittää pysyä mukana, mutta ei uskalla keskeyttää.

Lopulta mukana tullut tukihenkilö pyytää lääkäriä kertomaan asian selkeämmin. Kun lääkäri käy asiat läpi rauhallisesti käyttäen selkeää kieltä ja näyttää myös kuvasta, Utu ymmärtääkin hyvin.

Poistuessaan Utu miettii, kuinka usein ihmiset näyttävät ymmärtävän, vaikka eivät oikeasti ymmärtäneet.

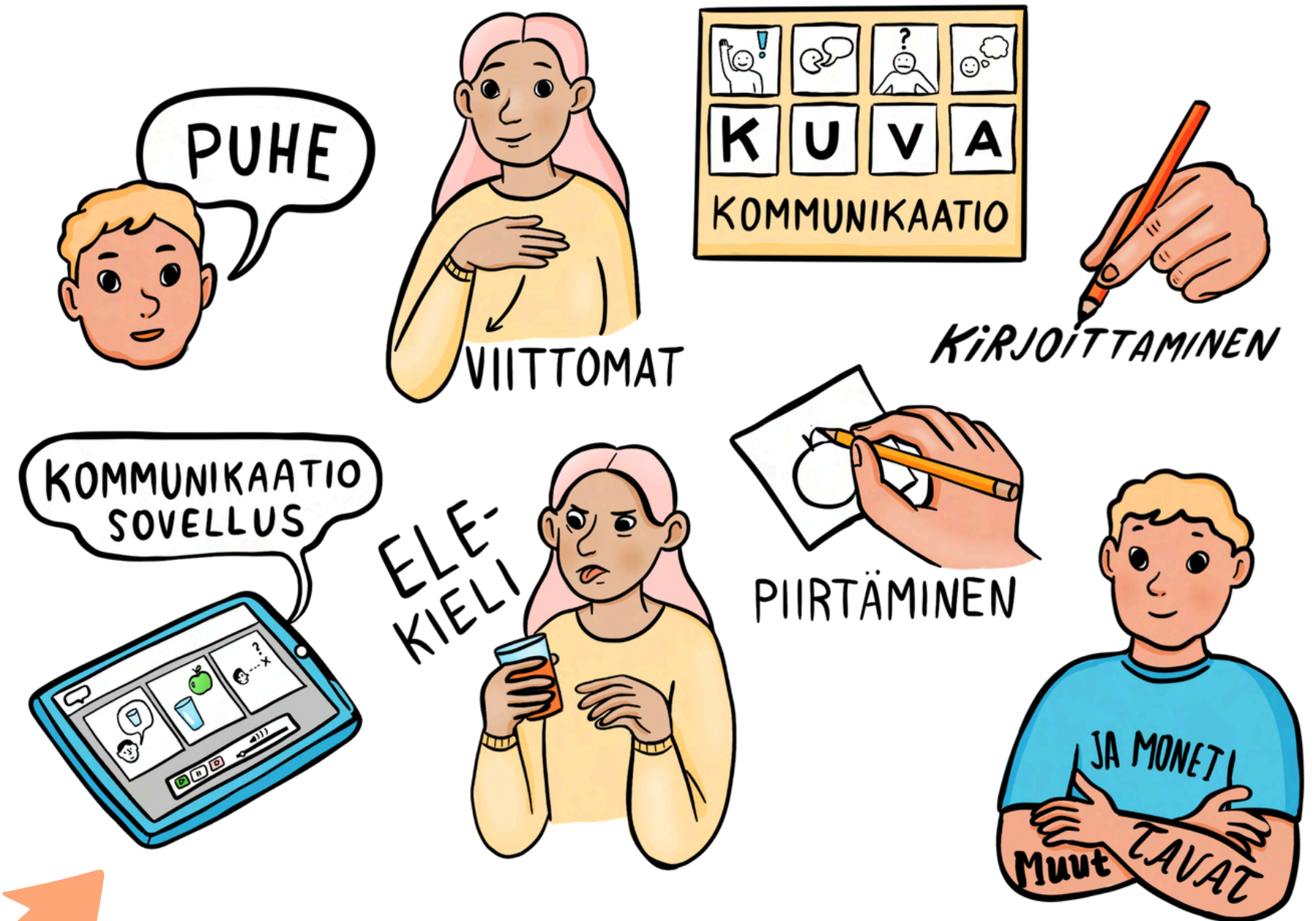
Pohdittavaksi:

Kenellä on vastuu siitä, että viesti tulee ymmärretyksi?

ELEMENTIT

Kielen moninaisuus ja kommunikation tavat

- Kielenkäytöllä voi huomioida ja ottaa mukaan kaikki osapuolet, tai sulkea ulkopuolelle ja syrjiä.
- Ihminen voi kommunikoida eri tavoin ja hyödyntää erilaisia menetelmiä kommunikation tukena.
- Ei ole yhtä oikeaa tapaa kommunikoida, vaan on tärkeää, että jokaiselle löytyy itselle sopiva keino ilmaista mielipiteitään ja tulla ymmärretyksi.
- Erilaisia kommunikation tapoja voi myös yhdistellä ja käyttää yhdessä muiden kommunikaatiota tukevien keinojen kanssa.

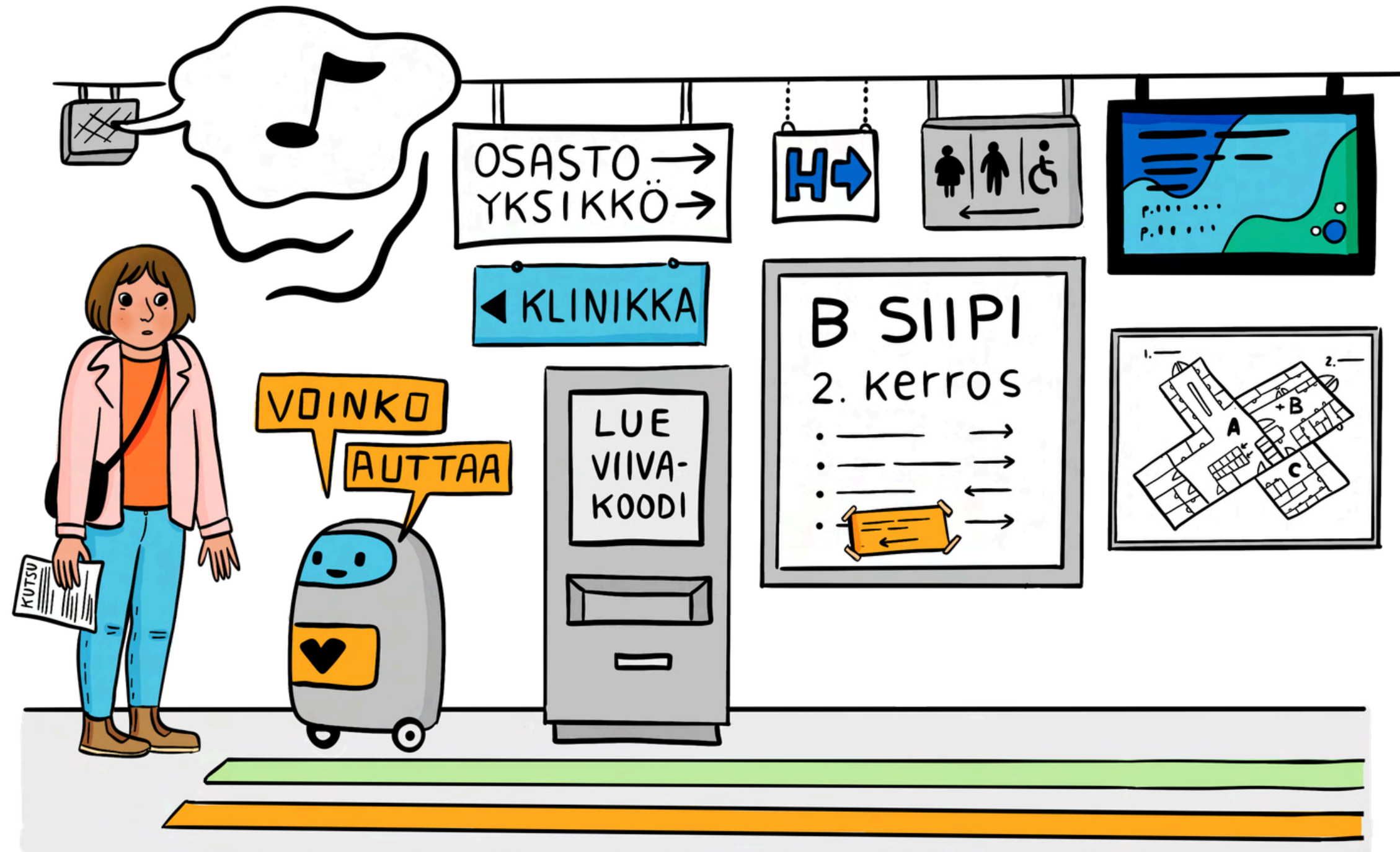
Inklusiivisen kielen elementtejä

Kommunikaatioon liittyviä elementtejä

- Viestintä
 - Kieli
 - Käytetty sanasto ja termit
 - Itsemäärittelyn mahdollistaminen
 - Sanojen asettelu
 - Ohjailevan kielen välttäminen
- Äänenkäyttö
- Kommunikaation apuvälineet
- Suullinen kommunikaatio/kirjallinen kommunikaatio

Vuorovaikutukseen liittyviä elementtejä

- Kohtaaminen
- Osallisuuden mahdollistaminen
- Mukaan voi liittyä omana itsenään
- Kuunteleminen
- Vuorottelu

Haastattelusta

“Jos mennään pienemmistä asioista suurempiin, niin ensinnäkin se (inklusiivinen kieli) koostuu sanavalinnoista. Eli siitä, että käytetään oikeita vammaisyhteisön hyväksymiä neutraaleja, ei toiseuttavia termejä. Ja tavallaan minimivaatimus, että ei esimerkiksi käytetä loukkaavia sanoja. Mutta tässäkin on syytä muistaa kuitenkin se, että ihmisellä on oikeus määritellä se, mitä sanoja hän itsestään käyttää.”

-Elina Vainikainen

“Osallistetaan kaikkia ihmisiä riippumatta siitä kommunikaation tavasta.”

“Kielikulttuurien tukeminen on mun mielestä osa inklusiivista kieltä. Miten me nähdään ja tuetaan selkokielistä kirjallisuutta tai viittomakielistä runoutta tai muuta sellaista. Suhtaudutaan ja nähdään niitä myös sellaisina kulttuuri-ilmiönä ja asioina ja taiteena mitä pitää tukea ja miten me rakennetaan sitä kulttuuria sen ympärille.”

-Sofia Tawast

“Ehkä tää on semmoinen yleisempikin oma ajatukseni, että ehkä liikaa, kun on puhuttu inklusiivisesta kielestä, on katsottu yksittäisiä asioita, että onko vaikka tämä tapa puhutella vammaista henkilöä? Onko se nyt oikea vai väärä? Onko se inklusiivinen tai eksklusiivinen ja ne on tietenkin tärkeitä pohdintoja, mutta pitäisi enemmän suunnata huomiota siihen kokonaisuuteen. Jos puhutaan kirjoitetusta kielestä, niin siihen tekstikokonaisuuteen, miten sinne rakentuu erilaista toimijuutta ja puhutun kielen vuorovaikutuksen kohdalla, että miten eri ihmiset pääsevät siihen osallistumaan.”

“Sen sijaan suurempi merkitys on sillä, mitä kaikkia muita elementtejä siihen kielen kautta rakentuu ja millä tavalla hänet muuten päästetään osalliseksi sitä kielellistä maailmaa ja tilannetta.”

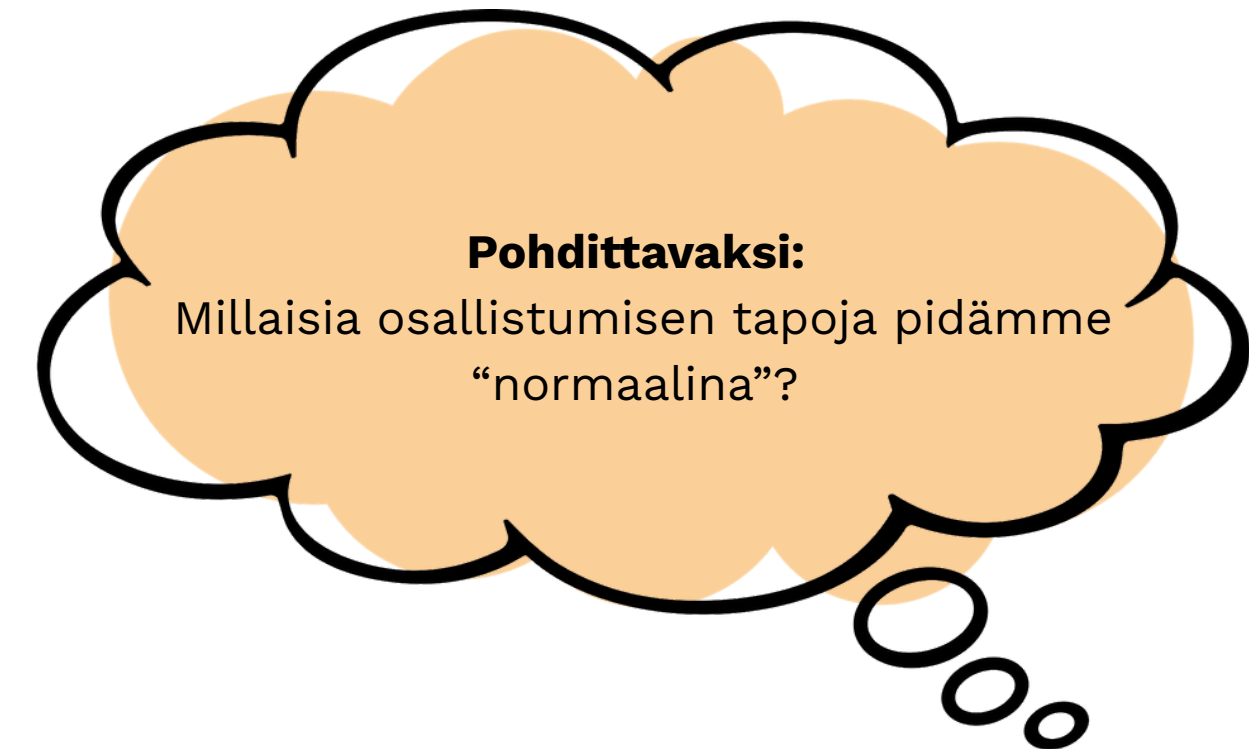
-Leealaura Leskelä

Utun tarina

Utu osallistuu kaupungin järjestämään keskustelutilaisuuteen. Kaikki puhuvat vuorotellen nopeasti mikrofoneihin. Utu yrittää kirjoittaa ajatuksiaan kommunikointisovelluksella, mutta keskustelu etenee ennen kuin hän ehtii saada viestiään valmiiksi.

Tilaisuuden vetäjä huomaa tilanteen ja pysäyttää keskustelun hetkeksi. Hän muistuttaa, että osallistua voi monella tavalla: puhumalla, kirjoittamalla tai käyttämällä kommunikoinnin apuvälineitä.

Kun Utun viesti lopulta luetaan ääneen, moni nyökkäilee. Hänellä oli tärkeä näkökulma, joka olisi muuten jäänyt kuulematta.

Pohdittavaksi:

Millaisia osallistumisen tapoja pidämme “normaalina”?

Kohtaamisessa ja vuorovaikutuksessa on tärkeää

Haastattelusta

“Inklusiivinen kieli on pohja arvostukselle ja ihmisyyden ja ihmisarvon tunnustamiselle.”

-Sofia Tawast

“Musta on kauhean tärkeätä muistaa aina puhuttaessa esimerkiksi vammaisryhmistä, että he on moninaisia ihmisiä erilaisine ominaisuuksineen, tarpeineen, mieltymyksineen, taustoineen. Kaiken tän pitää näkyä siinä miten heitä kohdataan. Heitä ei voi kohdata tavallaan jonkunlaisena myyttisenä vammaiskuntana.”

-Elina Vainikainen

“Ei puhuta mistään asioista toisten yli tai ohi tai huomioimatta sitä henkilöä itse. Ja kun tehdään päätöksiä, niin jollakin tavalla mahdollistetaan siihen päätöksentekoon osallistuminen ja tehdään mahdolliseksi se, että tää itse ihminen saa olla mukana keskusteluissa. Korostan sitä, että kun käytetään kieltä erilaisissa tilanteissa, niin huomioidaan ihan jokainen osallistuja siinä keskustelussa. Silloin kun meillä on monella eri tavalla kognitiivisesti varustettuja ihmisiä, niin huomioidaan se, että kaikki pääsee osallistumaan siihen keskusteluun.”

-Aino Äikäs

Utun tarina

Ruokakaupassa kassahenkilö kysyy Utun mukana olevalta avustajalta: “Ottaisiko hän kuitin?” Utu seisoo aivan vieressä.

Avustaja hymyilee ja osoittaa Utua: “Voit kysyä häneltä suoraan.” Kassahenkilö hämmentyy hetkeksi, mutta kääntyy sitten Utun puoleen.

Pieni muutos tilanteessa tuntuu Utusta suurelta. Hän tulee kohdatuksi ihmisenä, ei jonkun toisen kautta.

Pohdittavaksi:

Miten osoitamme toiselle ihmiselle, että juuri hän on tilanteessa tärkeä ja näkyvä?

Terminologia ja itsemääritys

- **Vammaisuuden käsite:**

- Vammaisuus on kattotermi, joka kuvaa ihmisryhmää.
- Jokaisen vammaisen ihmisen tuen tarpeet ovat yksilöllisiä.
- Vammainen on korrekti ilmaisu, mutta termiin liittyy myös väärinkäyttöä.

- Vamma on vain yksi ihmisen ominaisuuksista, eikä kerro vielä juurikaan henkilöstä itsestään.
- Jokaisella on oikeus määritellä, mitä termejä haluaa itsestään käytettävän.
- Älä oletta ulkonäön perusteella, vaan anna ihmisen kertoa halutessaan itse.

Haastattelusta

Lainaukset Elina Vainikaisen haastattelusta.

“Itse liitän tähän ajatteluun hirveän voimakkaasti myös sen, että ihminen on aina enemmän kuin se yksi ominaisuutensa. Eli kun me puhutaan vammaisista ihmisistä, niin me puhutaan ihmisistä, jotka on aika monenlaisia.”

“Meidän kielessä ja kulttuurissa on hirveän voimakkaana se, että jos sä jonkun ominaisuutesi ansiosta kuulut johonkin normiksi tulkituista poikkeavaan vähemmistöryhmään, niin sut määritellään vain ja ainoastaan sen kautta. Tällaista pitäisi haastaa. Kuunnellaan näitä yksilöitä ja ihmisiä, koska ihmisillä tosiaan on erilaisia kohtaamisen tarpeita ja toiveita ja niin edespäin. Ei ikään kuin nähdä ihmistä vain sen vammaisuuden kautta, vaan muistetaan se moninaisuus.”

“Pitää kuunnella niitä ihmisiä ja tukea heidän omaa käsitteen määrittelyään, tiedon tuotantoaan. Koska heillä on aina se paras kokemus ja ymmärrys siitä vammaisen arjesta.”

“...siinä on myös mukana se ulottuvuus, että kohderyhmän ihmiset saavat itse osallistua sen kielen määrittelyyn. Eli tässä tapauksessa nimenomaan kun me puhutaan vammaistyöstä, niin on kaikkein olennaisinta kuunnella vammaisia ihmisiä itseään, että minkälaisia puhetapoja he haluavat käyttää itsestään, viiteryhmäistään ja niin edespäin. Koska heillä on aina se paras kokemus ja ymmärrys siitä vammaisen arjesta.”

Utun tarina

Työpaikan koulutuksessa keskustellaan siitä, mitä sanoja pitäisi käyttää. Osa välttelee sanaa “vammainen” kokonaan ja puhuu kiertoilmauksilla, kuten “erityinen” tai “rajoitteinen”.

Utu kertoo käyttävänsä itse sanaa vammainen, koska se kuvaa hänen kokemustaan eikä ole hänelle häpeällinen sana.

Vieressä istuva henkilö taas kertoo, ettei itse halua käyttää samaa sanaa itsestään. Keskustelussa huomataan, ettei ole yhtä oikeaa tapaa määritellä kaikkia ihmisiä.

Pohdittavaksi:

Kuuntelemmeko sitä, miten ihminen itse haluaa tulla määritellyksi?

Mikä on roolini inklusiivisen kielen mahdollistajana?

Inklusiivisen kielen toteutuminen vaatii itsereflektiota.

Tiedosta:

- Omat ennakkoluulot ja oletukset
- Ajatukset ja näkökulmat
- Oma valta-asema
- Omat roolit yhteiskunnassa

Ableismi tarkoittaa vammaisiin ihmisiin kohdistuvaa syrjintää, ennakkoluuloja ja rakenteellista epätasa-arvoa, jotka syntyvät olettamuksesta, että vammattomuus on normi.

Toimintakykynormi kuvaa yhteiskunnan rakentumista vammattomuuden normille, eli yhteiskunnan rakenteet ja palvelut sekä odotukset on luotu vammattomille ihmisille.

Haastatteluista

Lainaukset Elina Vainikaisen haastattelusta.

“Meidän täytyy tavallaan tehdä työtä sen eteen, että me suhtaudutaan ihmisiin oikein. Vaatii ihan tietoista työskentelyä omien ennakkoluulojensa eteen, koskee tietysti erityisesti vammattomia ihmisiä.”

“Pelkästään jo se, että saataisiin ihmiset ymmärtämään, että sillä kielellä miten me kohdataan ihmiset, niin sillä on oikeasti väliä. Se on ihmisoikeuskysymys, koska jokaisella ihmisellä on oikeus tulla kohdatuksi kunnioittavasti ja jos ihminen ei näin pyri toimimaan, niin se on musta aika surullista. Koska se on myös aivan valtavaa vallankäyttöä. Mun mielestä sellaista valtaa ihmisellä toisen yli ei pitäisi olla, että hän voi kielellisesti toiseuttaa ja alistaa.”

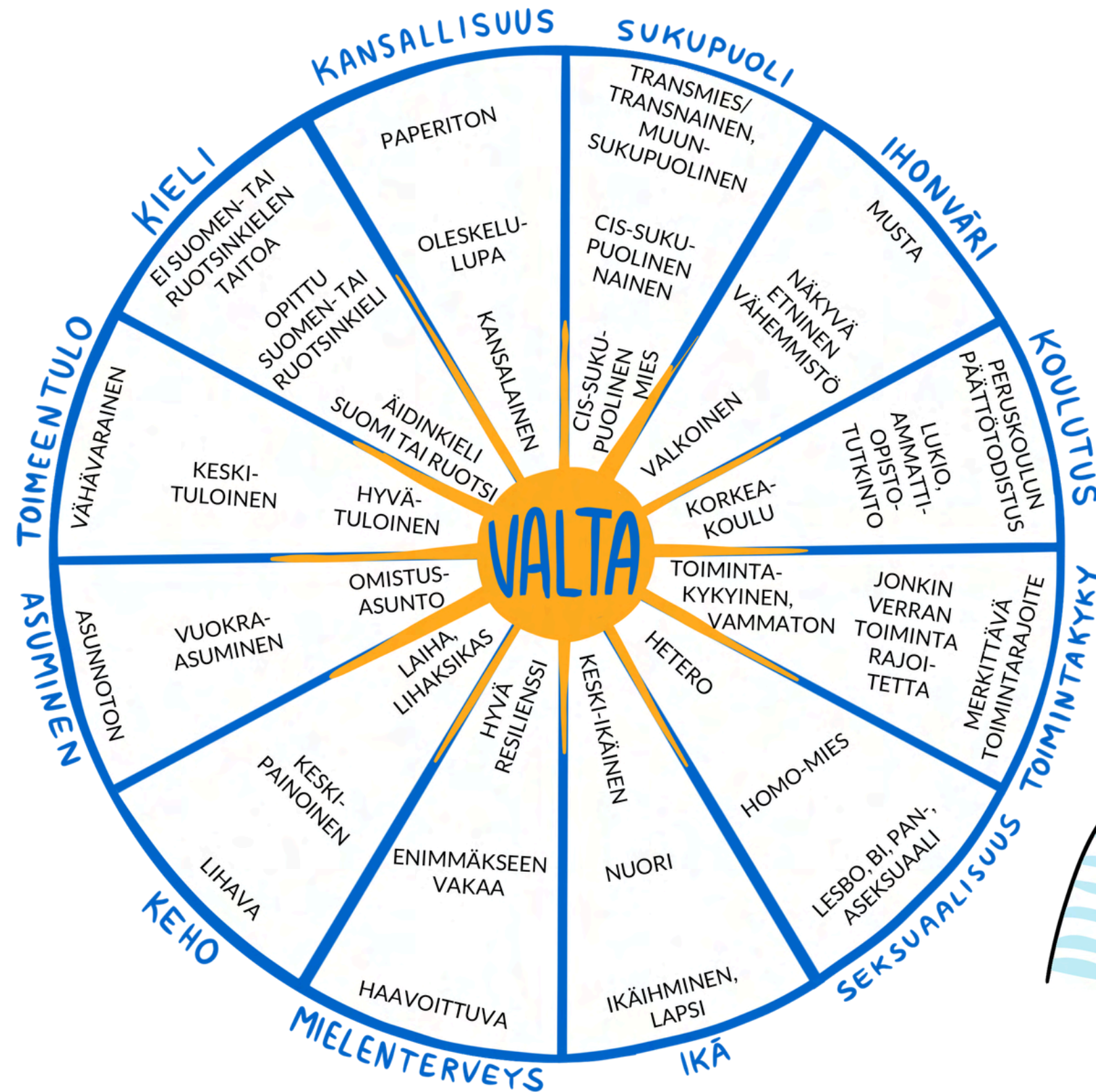
“Siinä ei ole kyse vaan toisesta ihmisestä, vaan siinä on kyse myös meistä itsestämme, että millaisia ennakkoluuloja meillä on? Millaisia oletuksia meillä on vammaisuudesta, ajatuksia, näkökulmia?”

“Ei tehdä sellaisia oletuksia, että esimerkiksi koska ihminen istuu pyörätuolissa tai hänellä on jokin aistivamma tai muu, että hänen elämänsä automaattisesti olisi tämän asian takia jotenkin kurjaa. Ihmisen elämä voi olla kurjaa monesta syystä, joista välttämättä yksikään ei liity vammaan.”

“Kieli on se väline, jolla me voidaan joko voimauttaa, antaa ihmiselle toimijuutta tai vaihtoehtoisesti alistaa ja objektivoida. Meillä on ihan hirveä valta siinä, että miten me toisesta ihmisestä puhutaan.”

“Minkälaisia ominaisuuksia itsellä on, minkälaisia valtarakenteisiin ne asettuu ja minkälaisiin hierarkioihin ja rooleihin itse tässä yhteiskunnassa asettuu ja miten se vaikuttaa siihen miten mä puhun, mitä mä ajattelen muista ihmisistä?”

Etuoikeuskehä

Tutustu oheiseen etuoikeuskehään ja pohdi:

Miten omat roolisi ja käytössäsi oleva valta vaikuttavat arkeesi ja työhösi?

Tunnistatko, miten käytät valtaa puhuessasi ja kohdatessasi muita ihmisiä?

Utun tarina

Utu ehdottaa opiskeluryhmässä, että tehtävien ohjeet voisi lähettää etukäteen kirjallisina. Opettaja vastaa nopeasti: “Kyllä muidenkin pitää vain pysyä mukana”.

Huone hiljenee. Yksi opiskelijoista toteaa varovasti: “Ehkä ohjeiden lähettäminen hyödyttäisi monia muitakin”.

Opettaja pysähtyy miettimään omaa reaktiotaan. Hänen tarkoituksenaan ei ollut sulkea ketään ulkopuolelle, mutta oli silti tehnyt niin huomaamattaan.

Pohdittavaksi:

Milloin este syntyy ihmisen ominaisuuksista ja milloin ympäristön asenteista?

Inklusiivista kieltä mahdollistavia tekijöitä

- Osallisuuden ja toimijuuden mahdollistaminen
 - Mukaan ottaminen ja huomioiminen
 - Ei puhuta ihmisen yli tai ohi
 - Mielipiteen esiin tuomisen mahdollistaminen ja kysyminen
 - Tarpeen mukaan menetelmien hyödyntäminen
 - Valinnan tekemisen mahdollistaminen
- Ajan antaminen - ei kiirettä
- Kommunikoinnin tukikeinot
 - Kuvitetun materiaalin saatavuus
 - Tulkkauspalvelujen käyttö
- Asenne ja suhtautuminen
 - Tunnistetaan toimintakykynormi
 - Ymmärretään inklusiivisen kielen käytön merkitys
- Tiedon jakaminen aiheesta

Inklusiivista kieltä estäviä tekijöitä

- Toisen ihmisen puolesta asioiden päättäminen
- Toisen ihmisen puolesta valintojen tekeminen tai asioiden valitseminen
- Asioiden tai käsitteiden määrittely puolesta
- Tietynlaiset tottumukset, asenteet ja oletukset
 - Kysytäänkö tai varmistetaanko asia asianosaiselta?
 - Annetaanko tarpeeksi aikaa ymmärtämiselle ja vastaamiselle?
 - Estääkö oma asenne toimimasta inklusiivisesti?

Haastattelusta

“Yksi tosi konkreettinen juttu mikä mahdollistaa inklusiivista kieltä on, että ei ole semmoista kiireen tuntua.”

-Sofia Tawast

“Kieli on kaikkialla ja kaikessa mukana, mutta harvemmin sitä mietitään tietoisesti. Siihen paneudutaan aika vähän ja usein ajatellaan niitä asioita, joista me puhutaan ja vähemmän sitä, miten niistä puhutaan.”

-Leealaura Leskelä

“Kaikki sellaiset puhetavat, joissa aktiivisesti tuotetaan mielikuvaa vammaisuudesta jotenkin normista poikkeavana pitäisi lopettaa.”

-Elina Vainikainen

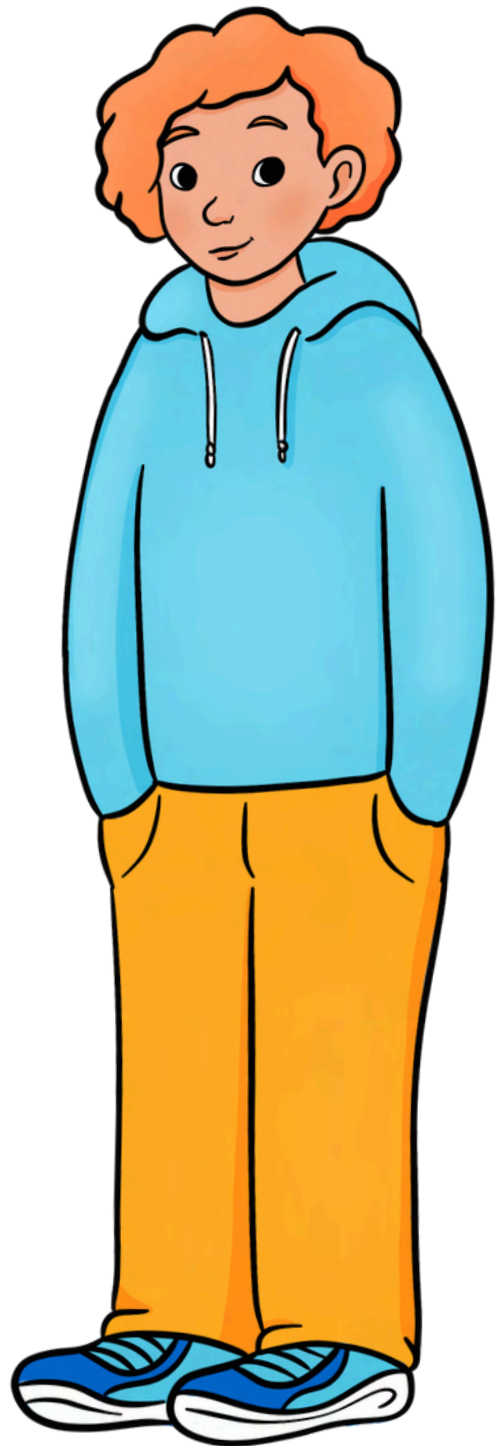
“Ihminen jolla on vamma, niin se tavallaan nostaa ikään kuin esille sitten sen ajatuksen, että se vika olisi siinä ihmisessä, vaikka kyse on siitä, että se ympäristön esteellisyys ja saavutettavuuden puute itse asiassa tekee sen vamman.”

-Elina Vainikainen

“Ei oleteta yhtään mitään siitä ihmisestä, ei hänen vammaisuudestaan, eikä myöskään mistään muista hänen ominaisuuksistaan.”

-Elina Vainikainen

Utun tarina

Utu osallistuu tapahtumaan, jonka järjestäjät ovat valmistelleet huolella. Sisäänkäynti on esteetön, ohjelma löytyy selkokielellä ja hiljainen tila on merkitty selkeästi. Ohjaajat esittelevät itsensä kaikille ja kertovat, että apua saa pyytää milloin tahansa. Utu huomaa rentoutuvansa nopeasti. Hänen ei tarvitse käyttää energiaa jatkuvaan selviytymiseen.

Aikaisemmissa tapahtumissa hän oli joutunut etsimään esteettömän sisäänkäynnin takaoven kautta, pyytämään ohjelman erikseen ja selittämään tarpeensa yhä uudelleen. Pienetkin teot voivat joko mahdollistaa osallistumisen tai estää sen kokonaan.

Pohdittavaksi:

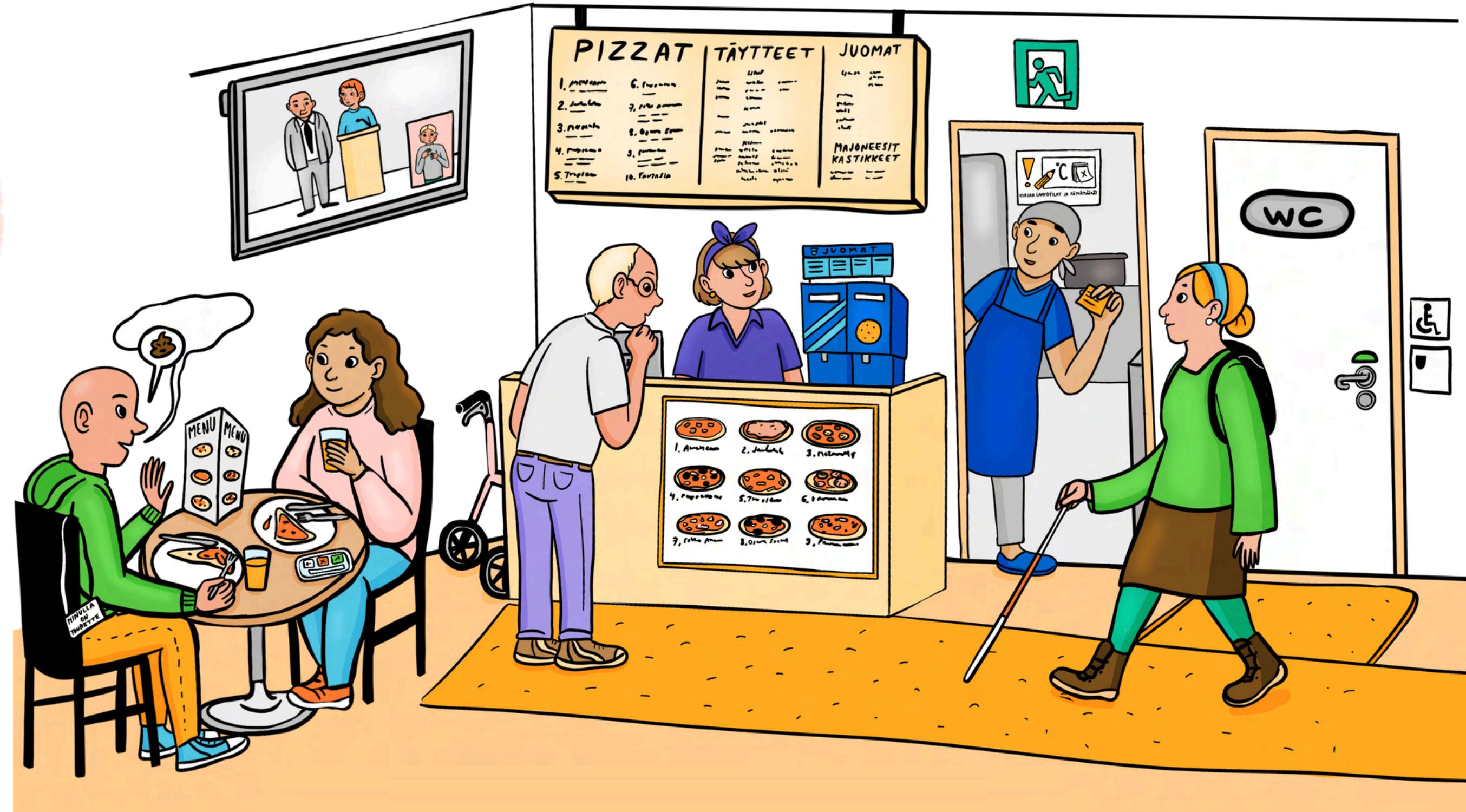
Mitä pieniä muutoksia voisimme tehdä jo tänään, jotta useampi ihminen voisi osallistua yhdenvertaisesti?

MERKITYS

Yhteiskunnallinen näkökulma

Inklusiivinen kieli liittyy koko yhteiskuntaan, ei vain sosiaali- ja terveysalaan

- Kielikulttuurin tukeminen
- Miten yhteiskunnassa suhtaudutaan ja tuetaan esimerkiksi selkokielistä kirjallisuutta tai viittomakielisyyttä?
- Keskeistä on huomion suuntaaminen kokonaisuuteen. Kyse ei ole vain yksityiskohdista tai yksilöistä.

Haastattelusta

“...myös sellainen ihan jokaisen itsensä yksilönä ja jokaisen yhteisön yhteisönä tietoinen työskentely sen eteen, että toimitaan paremmin. Ja tää koskee paitsi jokaista yksilöä nimenomaan esimerkiksi itsereflektion kautta, niin myös jokaista yhteisöä, että on tosi tärkeitä käydä niitä keskusteluja myös esimerkiksi työyhteisön sisällä, että onko meillä jotain semmoisia vakiintuneita toimintatapoja, joissa me voitaisiin tehdä paremmin?”

-Elina Vainikainen

“Yhteiskunta toimii niiden ihmisten varassa, jotka puhuu samalla tavalla kuin kaikki muut. Heidän kielelliset taitonsa on sellaiset, että he saavat äänensä kuuluville ja sitten taas nämä monet henkilöt, joilla on kieleen liittyviä haasteita, niin heidän ääntään ei kuulla. Inklusiivinen kieli mahdollistaa sen, että he (henkilöt, joilla on kielellisiä haasteita) ovat todellinen osa tätä yhteiskuntaa ja aivan erityisen tärkeitä on tietysti, että he pääsevät puhumaan ja sanoittamaan sitä omaa kokemustaan ja heihin liittyviä asioita.”

-Leealaura Leskelä

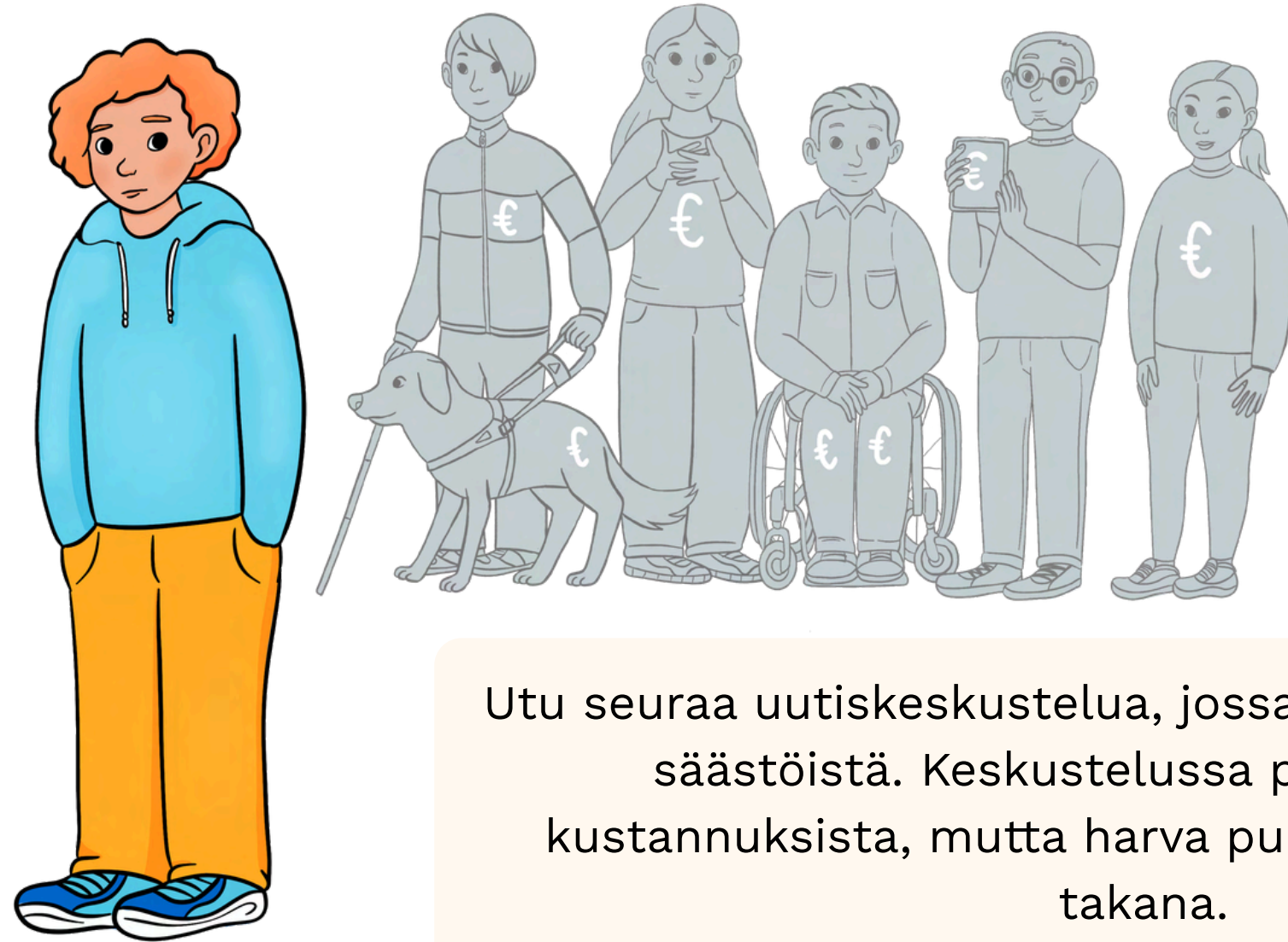
“Yhteisöissä ja yhteiskunnassa aina ajatellaan, että meillä on niin kiire, että me ei ehditä pysähtyä kuuntelemaan ihmisiä tai ylipäänsä käydä kommunikaatiota sellaisella tavalla, että kieli olisi oikeasti inklusiivista.”

-Sofia Tawast

“Huomioidaan, että meidän yhteiskuntaan mahtuu hyvin monella tavalla toimivia ja osallistuvia ihmisiä ja mahdollistetaan meidän kaikkien kansalaisten osallistuminen tavalla tai toisella. Sillä omalla toiminnallamme me kuitenkin pystytään vaikuttamaan siihen, että kaikki pääsisi osallistumaan, niin näen sen tietenkin merkityksellisenä yhdenvertaisen osallistumisen toteutumisen kannalta.”

-Aino Äikäs

Utun tarina

Utu seuraa uutiskeskustelua, jossa puhutaan palveluiden säästöistä. Keskustelussa puhutaan paljon kustannuksista, mutta harva puhuu ihmisistä niiden takana.

Utu miettii, miltä tuntuu kuulla oma elämä jatkuvasti kulueränä. Samalla hän muistaa tilanteet, joissa saavutettavat palvelut ovat mahdollistaneet opiskelun, ystävyysuhteet ja työnteon.

Pohdittavaksi:

Miten yhteiskunnan tapa puhua ihmisistä vaikuttaa siihen, millaisia päätöksiä tehdään?

Inklusiivinen kieli mahdollistuu rakenteissa

MAHDOLLISUUS
OSALLISTUA
TAI
OLLA MUKANA
ERI TAVOIN

INKLUSIIVISEN
KIELEN KÄYTÖN
HUOMIOIMINEN
JO TOIMINNAN
SUUNNITTELUSSA

1 1 1
ARVOLATAUTUNEISUUDEN
VÄLTÄMINEN KIELESSÄ

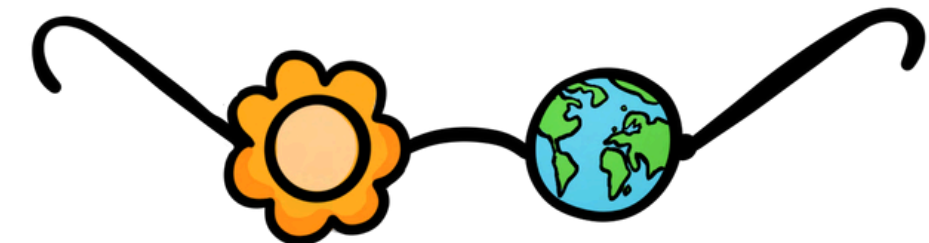
esim. tulkin ja kuvien
käytön normalisointi

TUKEA TARVITSEVAT
HENKILÖT

KEHITTÄMIS-
TOIMINTAAN

Kasvu Kulttuuriseen
monimuotoisuuteen

VOIDAAN NÄHDÄ MYÖS OSANA
GLOBAALIKASVATUSTA

Haastattelusta

“Pyritään välttämään kaikkia sellaisia puhetapoja, jotka asettaa ihmisiä järjestykseen/hierarkioihin. Ja tähän tietysti koskee kaikkea muutakin kun vammaisuutta, että pyritään sellaiseen neutraaliuteen ja välttää kaikkea arvolutuneisuutta.”

-Elina Vainikainen

“Ideaalitulanteessa meidän yhteiskunta olisi semmoinen, että vammaiset ei olisi erikseen jonnekin omiin sote-lokeroihinsa rajattu ihmisryhmä.”

-Sofia Tawast

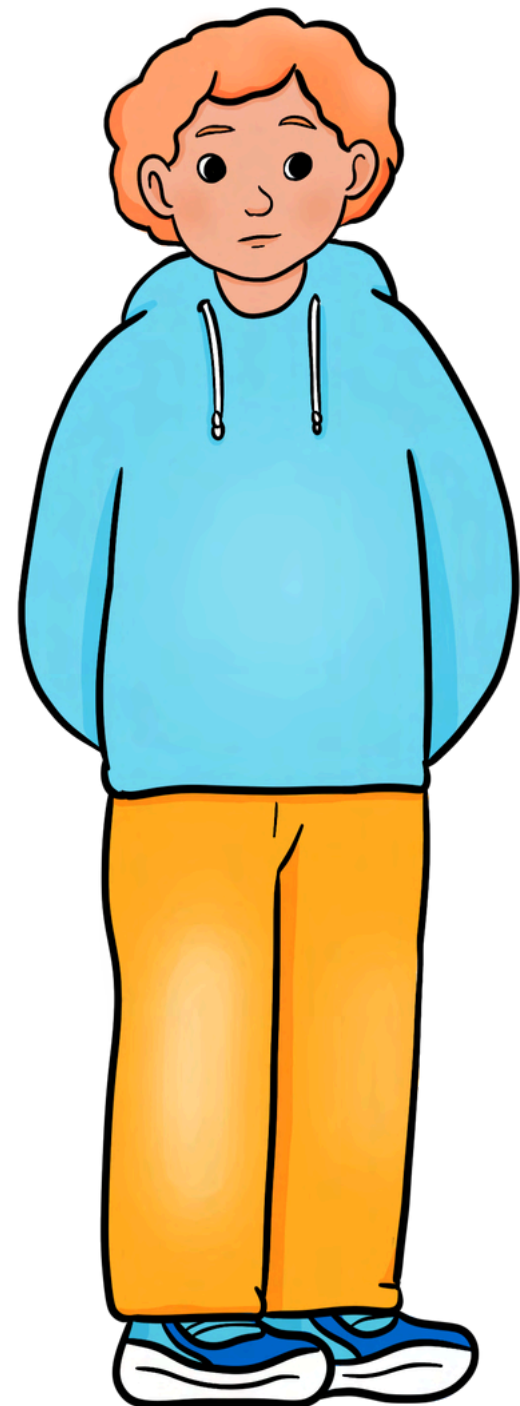
“Terminologian suhteen opeteltaisiin siihen, että ei ole hankalaa tai kiusallista, että ihmisillä on eri sanoja, joilla he tykkäävät kuvata itseään ja että me jotenkin osattaisiin vaikka kysyä sitä tai ylipäänsä meillä olisi joku semmoinen sosiaalinen malli siihen, että miten seurataan keskustelua ja odotetaan että ihminen määrittelee itse.”

-Sofia Tawast

“Erityisen ongelmallista on, jos inklusiivinen kieli ei koske niitä tilanteita, joissa ihminen puhuu omista asioistaan ja omasta elämästään ja se tarkoittaa sitä, että henkilö ei pääse kuvaamaan itse omin sanoin omaa tilannettaan ja ajatuksiaan.”

-Leealaura Leskelä

Utun tarina

Utu saa kutsun tärkeään tilaisuuteen. Kutsu on kuitenkin pitkä PDF-tiedosto, jossa on käytetty vaikeaselkoista sanastoa. Kyse ei ole yksittäisen ihmisen ilkeydestä tai välinpitämättömyydestä. Este syntyy rakenteista: tavoista tehdä asioita niin, että osa ihmisistä jää automaattisesti ulkopuolelle.

Kun järjestäjät myöhemmin tarjoavat materiaalin myös saavutettavammassa muodossa selkeämmällä kielellä ja kuvatuettuna, osallistuminen muuttuu mahdolliseksi.

Pohdittavaksi:

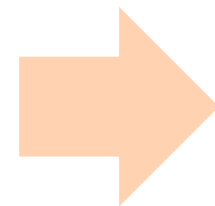
Kuinka moni este syntyy huomaamattamme jo ennen kuin yksikään ihminen saapuu paikalle?

Inklusiivisen kielen vaikutukset

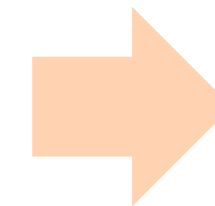
Yksilön elämässä

- Mahdollistaa oman näköisen elämän
- Edistää osallisuutta
- Luo yhteenkuuluvuutta

Yhteisöissä

- Mahdollistaa osallisuutta
- Tukee aktiivista toimijuutta
- Mahdollistaa kohtaamisen ja kokemuksen kohdatuksi tulemisesta

Yhteiskunnassa

- Jokaisen oma ääni tulee kuuluvaksi
- Jokainen ihminen voi tulla näkyväksi
- Mahdollistaa vaikuttamisen

Haastattelusta

“Jos yhteiskunta ajattelisi, että inklusiiviseen kieleen sisältyy selkokielen käytön lisääminen niin, että se olisi yhteiskunnassa yksi kieli vaihtoehtona... Tämä avaa ovia, jotka on tavallaan auki kaikille, joilla ei ole kielellisiä erityishaasteita. Ne on olemassa olevia väyliä meille, joilla ei ole sitä erityistä tarvetta saada kielellistä tukea. Jos selkokieltä käytettäisiin tällä tavalla, niin se näkyisi yksilön elämässä sillä tavalla, että hän ei olisi yhden, kahden tai kolmen suunnan varassa, vaan hänellä olisi se todellinen reaalinen mahdollisuus toimia niin kuin hän itse kokee itselleen tärkeäksi. Se avaisi tällaisen itsemääräämisoikeuden oven ja myöskin itsenäisemmän päätöksenteon ja valintojen maailman hänelle.”

-Leealaura Leskelä

“Se on sellaista yhteisössä mukana pitämistä ja sitä, että odotetaan ja oletetaan osallistumista kaikilta yhdenvertaisesti. Annetaan toimijuutta siihen, että saa itse sellaiset matskut ja tiedon siinä muodossa, että itse ymmärtää ja voi tehdä omia päätöksiä ja voi kertoa mitä haluaa. Ollaan osana keskustelua yhteiskunnan jokaisella tasolla ja omassa elämässään. Miten paljon kieli voi avata osallistumista yhteisöön ja ylittäänsä ihmisen tuntemusta ja nähdäksi tulemistä, kaikkea sitä mitä ihmiset eniten kaipaa.”

-Sofia Tawast

“Varmasti sillä on merkitystä sille ihmiselle, miten hän kokee kuuluvansa siihen yhteisöön missä ollaan ja millä tavalla hän voi kasvattaa tätä yhteenkuuluvuuden tunnetta.”

-Aino Äikäs

Utun tarina

Pitkän päivän jälkeen Utu on väsynyt. Ei siksi, että hän olisi tehnyt liikaa, vaan siksi, että hän on päivän aikana joutunut jatkuvasti pyytämään, selittämään ja korjaamaan.

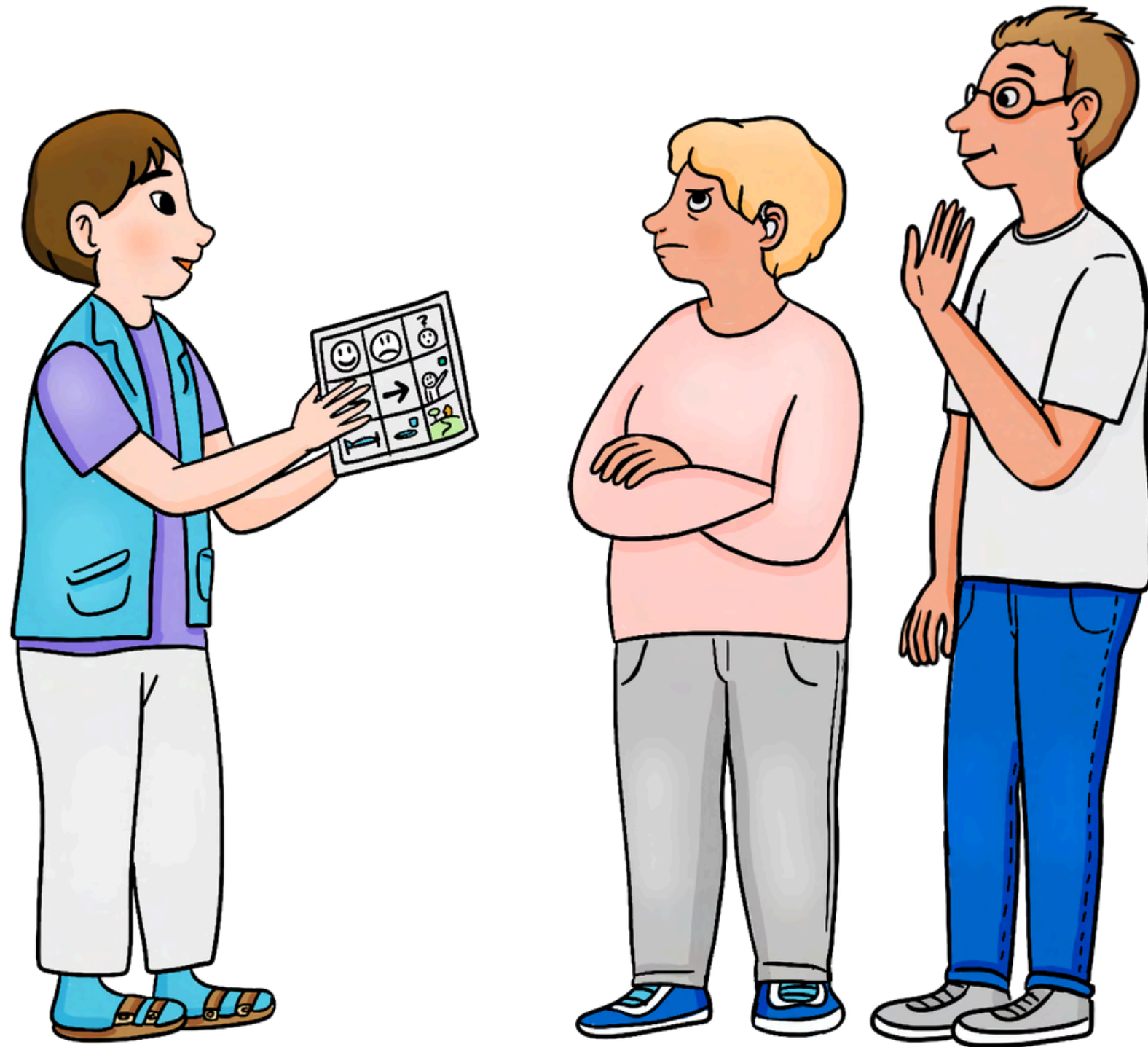
Kun ympäristö toimii esteettömästi, energiaa jää itse elämään: opiskeluun, ystäviin, harrastuksiin ja unelmiin.

Inklusiivisuus ei siis hyödytä vain yhtä ihmistä. Se vaikuttaa siihen, ketkä voivat osallistua yhteisöihin, työelämään ja yhteiskuntaan.

Pohdittavaksi:

Kuinka paljon ihmisten voimavaroja kuluu sellaisiin esteisiin, jotka olisi mahdollista poistaa?

Inklusiivinen kieli toimijuuden vahvistajana

Ihminen on aktiivinen toimija omassa elämässään, eikä pelkästään tuen, palvelujen tai hoivan kohde.

Toimijuudella tarkoitetaan ihmisen mahdollisuutta

- vaikuttaa omaan elämäänsä
- tehdä valintoja ja päätöksiä
- ilmaista omia näkemyksiään ja toiveitaan

Toimijuutta mahdollistetaan inklusiivisen kielen

keinoin, eli antamalla ihmiselle aikaa, tietoa ja vaihtoehtoja sekä tukemalla hänen omaa kommunikaatitapaansa. Tärkeää on kysyä, kuunnella ja tukea päätöksentekoa.

Inklusiivinen kieli osallisuuden tukena

**Osallisuus on yksilöllisyyden huomioimista
- myös kielellisesti.**

Osallisuudella tarkoitetaan mahdollisuutta

- olla mukana
- tulla kuulluksi
- kuulua yhteisöön
- vaikuttaa itseä ja omaa elämää koskeviin asioihin.

Osallisuutta mahdollistetaan poistamalla osallistumisen esteitä ja rakentamalla toimintatapoja, joissa erilaiset ihmiset voivat olla mukana. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi selkeää ja ymmärrettävää tietoa, kommunikaation tukea, tulkkausta, apuvälineitä, esteettömiä ympäristöjä ja riittävää aikaa.

Haastattelusta

“Pitäisi tukea vammaistyössä ihmisen omaa toimijuutta, etsitään niitä tapoja, joilla se toimijuus voi manifestoitua sen sijaan että passivoidaan. Kielihän on tässä myös tärkeässä roolissa.”

-Elina Vainikainen

“Pitäisi pyrkiä välttämään sellaista toiseuttamista, sitä että määrittelee asioita ihmisen puolesta sen sijaan että esimerkiksi kysyisi häneltä itseltään, että miten hän tän asian kokee.”

-Elina Vainikainen

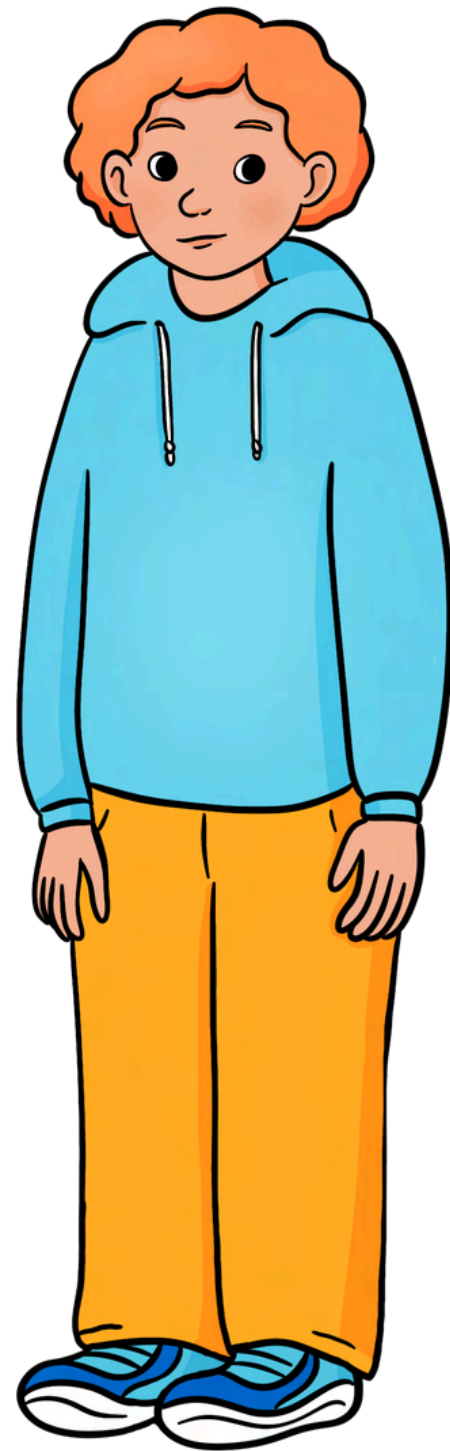
“Huomioidaan se henkilö itse ylitse sen vammaisuuden, että kaikki on ensisijaisesti yksilöitä tai ihmisiä tai toimijoita.”

-Aino Äikäs

“Ihminen on aina enemmän kuin se yksi ominaisuutensa.”

-Elina Vainikainen

Utun tarina

Kaupungissa suunnitellaan uutta nuorten tilaa. Utu kutsutaan mukaan suunnittelupalaveriin. Aluksi hän ajattelee olevansa paikalla vain “edustamassa” jotakin ryhmää.

Keskustelun aikana hän huomaa kuitenkin, että hänen ajatuksiaan oikeasti kuunnellaan. Yksi hänen ehdotuksistaan päättyy lopulliseen suunnitelmaan.

Poistuessaan Utu tuntee ylpeyttä. Hän ei ollut vain palveluiden käyttäjä, vaan hän oli mukana rakentamassa niitä.

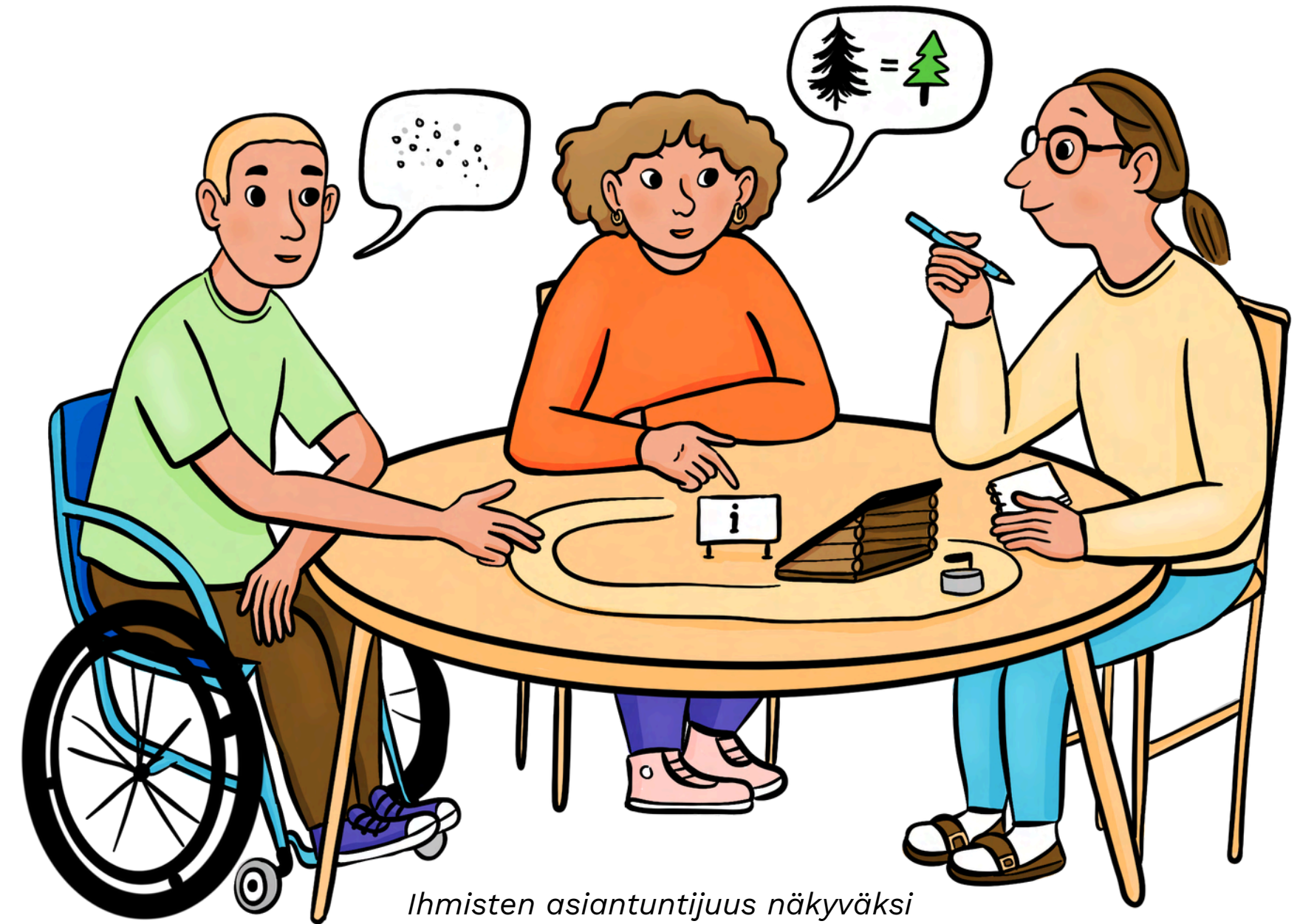
Pohdittavaksi:

Kuinka usein ihmiset pääsevät aidosti vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin?

Onko jokaisella samanlaiset mahdollisuudet vaikuttamiseen?

Kokemustoimijuus inklusiivisen kielen edistämisessä

- Kun edistetään inklusiivista kieltä, tulee kuulla erilaisten ihmisten kokemuksia, ajatuksia ja tietoa.
- Kokemustoimijuus antaa mahdollisuuden vaikuttaa itseä koskeviin asioihin ja päätöksentekoon sekä tuoda omaa kokemustietoa muun tiedon rinnalle.
- **Keskeistä on**, että kokemuksia ei ainoastaan kuulla, vaan niitä hyödynnetään toiminnan, palveluiden ja ympäristöjen kehittämisessä.
→ Näin ihminen ei ole vain palvelujen käyttäjä tai kokemuksensa kohde, vaan oman elämänsä ja ympäristönsä aktiivinen kehittäjä ja vaikuttaja.
- Kokemustoimijan tehtäviin voi kuulua esimerkiksi:
 - Vierailut ja puheenvuorot oppilaitoksissa, messuilla tai muissa tapahtumissa
 - Erilaiset asiantuntijatehtävät hankkeissa tai järjestöissä
 - Yhdenvertainen rooli tutkimuksen toteuttamisessa

*Ihmisten asiantuntijuus näkyväksi
ja käyttöön, kun käsitellään heitä
koskevia asioita.*

Haastattelusta

“Näen hyvin tärkeänä sen, että vammaiset henkilöt itse ovat mukana pohtimassa, rakentamassa, kuvaamassa sitä heidän kielellistä todellisuuttaan. Ei voida ajatella niin, että henkilöt joita tämä ei koske, niin he jotenkin määrittäisivät sen, vaan että vammaiset henkilöt itse ovat siellä mukana, kuvaavat sitä heidän kieltään, määrittävät kielenkäytön rajoja, mikä on heistä semmoista, että mikä saa heidät mukaan.

Tähän toki liittyy myös semmoinen näkökulma mitä tuolla selkokielen tutkimuksen puolella on nyt viime vuosina hyvin paljon nostettu esille, että ne roolit, joissa vammaiset henkilöt ovat esimerkiksi selkokielen kehittämisessä, niin ne eivät voi olla ainoastaan niitä, jotka informoivat tutkijoita, vaan heidän pitää olla myös tutkijoina.”

-Leealaura Leskelä

“Kuunnellaan näitä, jotka on sen kielen kohteita. Mä voin kertoa omasta näkökulmastani jotain asioita ja nojata siihen mitä mä olen kuullut, mutta loppujen lopuksi mun ääni ei ole sen yhteisön ääni.”

-Elina Vainikainen

Utun tarina

Seminaarin lopussa Utu pitää lyhyen puheenvuoron omista kokemuksistaan. Hän kertoo tilanteista, joissa on tullut sivuutetuksi, mutta myös hetkistä, joissa joku on pysähtynyt kuuntelemaan.

Puheen jälkeen moni tulee kiittämään. Yksi osallistuja sanoo: “En ollut koskaan ajatellut näitä asioita noin.” Utu hymyilee. Kokemusten jakaminen ei muuta maailmaa hetkessä, mutta se voi muuttaa ihmisten tapaa nähdä toinen ihminen.

Joskus juuri siitä alkaa todellinen inkluusio.

Pohdittavaksi:

Keiden kokemukset jäävät edelleen kuulematta ja miten voisimme tehdä niille enemmän tilaa?

LOPUKSI

!! Muista nämä

**Inklusiivinen kieli on enemmän kuin sanoja.
Se on tapa mahdollistaa ymmärtäminen, kuulluksi tuleminen ja osallistuminen.**

Kaikki kommunikaatiotavat ovat arvokkaita, puhuttu kieli on vain yksi tapa ilmaista itseään.

Millä tavoin sinä voit olla mukana edistämässä inklusiivista kieltä?

- **Älä olet – kysy ja kuuntele.** Ihmisellä on oikeus määritellä itsensä ja kertoa, miten hän haluaa tulla kohdatuksi.
- **Tue toimijuutta.** Anna tietoa, aikaa ja mahdollisuuksia tehdä itseä koskevia päätöksiä.
- **Kohtaa ihminen, älä puhu hänen ohitse.** Vuorovaikutus on muutakin kuin puhetta.
- **Tunnista ympäristön esteet.** Jos osallistuminen ei onnistu, kysy myös, mitä toimintatavoissa tai rakenteissa pitäisi muuttaa.
- **Inklusiivisuus tarvitsee tekoja.** Saavutettavat materiaalit, kommunikaation tuki, tulkkaukset, apuvälineet ja kiireetön kohtaaminen mahdollistavat osallistumista.
- **Täydellisyyttä ei tarvita.** Tärkeää on pysähtyä, reflektoida, kuunnella ja olla valmis muuttamaan omaa toimintaa.

Kohtaa. Anna aikaa. Mahdollista osallistuminen.

Tämä materiaali on tuotettu Uudistuva ja moninainen vammaistyö Uudellamaalla - hankkeessa (Euroopan unionin osarahoittama, 2023-2026).

Materiaali on maksuton.

Materiaalin käyttö ja jakaminen edelleen on sallittua, kunhan alkuperäinen tekijä ja lähde mainitaan.

Materiaalia käytettäessä tulee näkyä tekijän logot sekä Euroopan unionin osarahoittama -logo.

Materiaalin muokkaaminen on kiellettyä.

Tekijä: Tukena-säätiö sr
Materiaalin kuvitus: Jonna Markkula

Uudistuva ja moninainen vammaistyö Uudellamaalla-hanke
2026

Uudistuva ja moninainen vammaistyö Uudellamaalla

Euroopan unionin
osarahoittama

UUDISTUVA
VAMMAISTYÖ

DIAK

Diakonissa-
laitos

